

שירת דבורה

פרק ה'

- שירה מושלמת ● זה לעומת זה ● יתרון האור מן החשך ● אשריכם אף בזמן שאתם יורדים ● הרעה גרמה לטובה ● האחיכם יבואו למלחמה, ואתם חשבו פה ● מלחמה של חינוך ● ברכה וקללה ● מזלו נטרף בפניו ●

(א) וַתִּשֶׁר דְּבוּרָה וַבְּרֶקֶת בֵּן אֲבִינֵעַם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר.

מפני מה לשיר? מדוע לא להודות על הנס במילים פשוטות, מובנות ומדוברות? מה המיוחד בשירה? ומהו הדבר המאפיין את השיר יותר מהדיבור הרגיל?

שיר בלשון הקודש הוא תכשיט עגול¹. העיגול מבטא בכל מקום את השלימות. כי על הצורה העגולה לא ניתן להוסיף. כל תוספת, תגרע. מכל נקודה על פני המעגל למרכזו, המרחק שווה. העיגול הוא דבר שלם, והשיר מבטא שלימות.

כאשר נרצה להודות, להלל ולשבח בשלימות, נשורר. אם נחפוץ כי הודאתנו תקיף את עומקם של מעשי השם המופלאים, אם נרצה לאצור במילים, מה שאפילו לבנו אינו מסוגל להכיל, השיר יהיה משאת נפשנו.

זאת, ועוד. השיר הוא ביטוי נלהב, לרגשות הלב. השירה, באה להוציא לאור את תחושות הלב הנסתרות. השיר בא לבטא אמת, מציאות, שעדיין אינה מוחשית. עדיין איננו מודעים לאמת זו, אך היא קיימת. היא קיימת בלבותינו².

---

¹ שיר זהו הצמיד. שיר הוא התכשיט שעל הזרוע. כך מתרגם האונקלוס בפרשת תולדות על הפסוק, וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל יָדָיִךָ. וכך מפרשים חז"ל מדרש בפרשת מטות, על הפסוק, אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא כְּלִי זָהָב אֲצַעְדָה וְצְמִיד. צמיד הוא שיר, והוא תכשיט על הזרוע.

² יש בנותן טעם, להביא את דברי רבי שמשון רפאל הירש, בפירושו על התורה. בפרשת בשלח, על שירת הים, ובפרשת נח, על שכרותו של נח.

"שיר" הוא ביטוי נלהב לחזון הרוח. השיר מבטא אמת; אך אין זו, או עדיין אין זו מציאות מוחשית. "שירה" מבטאת את הכח האלהי, הנעלם בחביון ההווה; "שיר" מבטא את העתיד הצפון, הנעלם בחביון ההווה. שניהם מבטאים אמת,

בשיר אפשר למצוא משמעויות רבות. כפל משמעות. עומק לפנים מעומק. כי עמוק הלב מאד... ועמוקים רגשותיו.

בעקבות מעשה או חזיון מפעים, מתעוררים רגשות רבים, שפעמים ניתן למצותם במילים אחדות, או במשפטים בודדים המקבלים וסופגים את כל אותן המשמעויות. ופעמים ולא ניתן אלא לחזור ולחזור, ולשוב ולספר במילים שונות, את כל אותן חוויות עמוקות, שהתעוררו בשעת המעשה.

וכל כמה שננסה להעמיק ולהבין את צפונות השירה, ונגלה רבדים נוספים, אשר גם הם מתלבשים באותן המילים עצמן, וגם המה שייכים לשירה זו, נדע שהכל אמת, ואף לזאת התכוון לב המשורר.

מפני מה לשורר דווקא על מלמת סיסרא?

במלחמת סיסרא בנחל קישון, התגלתה יד השם בצורה נהדרת ומופלאה. אין די מילים לבטא בשפתיים את ניסי השם³. ואין די במילים להוציא בפינו, כל אשר הלב משתוקק לומר. במצבים מעין אלו השירה בוקעת ועולה. השירה פורצת מאליה.

ובשירה זו, נוכל למצוא עומק לפנים מעומק. כי שירה זו בנבואה נאמרה. וכל כמה שננסה להעמיק יותר, נוסף למצוא. ואנו ננסה כעת להבין רק את הרובד הגלוי יותר של שירה זו.

כיצד בנויה שירה זו? מהו סדרה הפנימי? מהי תוכניתה?

בשירה זו, מציבה דבורה דבר מול היפוכו. את עם ישראל נוכח אומות העולם. את הבאים לעזור במלחמה לעומת אלו שלא באו. את ניסי השם, כנגד מפלת האויבים.

שאיננה נראית לעין הגשמית, ואף על פי כן הרי זו אמת; והיא אמתית ומציאותית יותר ממראה העין הנשמית. (רשי"ר הירש, פרי בשלח, טו-א)

"שיר" הוראתו אפוא. לצור צורה חיצונית למחשבות ולהרגשות שהתעוררו בלב פנימה, ובדרך כלל לתת מבע נלהב למה שהתרחשות חיצונית גילתה לליבו של האדם, דבר שאינו גלוי לעין הבשר, אך נראה בבהירות בעיני הרוח. מכאן ש"שיר" מציין בראש ובראשונה את הדיבור בשיר על פועל ה' בהיסטוריה. (רשי"ר הירש, פרי נח, ט-כא)

³ כך לשון הברייתא במסכת תענית, "אם יהיו כל הימים דיו וכל היערות קולמוסים וכל בני אדם לבלרים אין מספיקים לכתוב תשועות הנעשות להם".

וְרֵאִיתִי אֲנִי שֵׁשׁ יְתָרוֹן לַחֲכָמָה מִן הַסְּכָלוֹת פִּיתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ, כִּד אֹמֵר שְׁלֵמָה
הַמֶּלֶךְ הַחֲכָם מְכַל אָדָם, בְּסִפְרוֹ סֵפֶר קֹהֶלֶת. אִם נִרְצָה לְהַבִּין דְּבַר עַל בּוֹרִיו, נִמְדַּדְהוּ
אֶל מוֹל הַפְּכוֹ. כִּד כֹּאשֶׁר נִבְקֶשׁ לְהַבִּין אֶת מַעֲלַתָּה שֶׁל הַחֲכָמָה, נוֹכַל לְדַעַת זֹאת,
כֹּאשֶׁר נִרְאָה אֶת זֵילוֹתָה שֶׁל הַכְּסִילוֹת.

כִּד נוֹכַל לְהִיוֹכַח בְּמַעֲלַתּוֹ הָעֲצוּמָה שֶׁל עִם יִשְׂרָאֵל, כִּשְׁנַעֲמִידוֹ מוֹל הַפְּכוֹ, נַעֲמִידוֹ מוֹל
אוֹמוֹת הָעוֹלָם. וְנוֹכַל לְהִיוֹכַח בְּזֶה, גַּם כֹּאשֶׁר נִתְבוֹנֵן מֵה יֵאֲרַע לְיִשְׂרָאֵל כֹּאשֶׁר הֵם
יּוֹרְדִים, אִזְ נִדַּע מֵה מַעֲלַתּוֹ הָעֲצוּמָה כֹּאשֶׁר יַעֲלֶה מַעֲלָה מַעֲלָה.⁴

נְבֻרָה עַל הָרַעָה, כִּשְׁם שְׁנְבֻרָה עַל הַטּוֹבָה!

(ב) בְּפָרְעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל - נְבֻרָה אֶת הַשֵּׁם. עַל הַצְּרוֹת, עַל הַפְּרָצוֹת שֶׁפָּרְצוּ בְּהֵם
אוֹיְבֵיהֶם, נְבֻרָה אֶת הַשֵּׁם, שֶׁהִרִי זֶה הוֹכַחָה לְרוּם מַעֲלַתְנוּ. וְעוֹד שְׁצָרוֹת אֵלוֹ גִּרְמוֹ
לְנַסִּים הַגְּדוֹלִים שֶׁרֵאִינוּ לְבַסּוֹף, נַסִּים כְּדוֹגְמַת יָם סוּף. וְכֵן - בְּהַתְּנַדָּב עִם - שְׁנַדְבָּה
רוּחַם אוֹתָם לְשׁוֹב לְהַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ בְּרָכּוֹ הַשֵּׁם.

אֲנוּ וְהָאוֹמוֹת!

(ג) שְׁמַעוּ מַלְכִים - כְּבִיכּוֹל פּוֹנֵה הֵיא לְמַלְכִים שְׁבָאוֹ לְהִילַחַם עִם סִיסְרָא - הָאֲזִינוּ רֹזְנִים -
כְּבִיכּוֹל פּוֹנֵה הֵיא לְשָׂרֵי הַמַּלְכִים, וְלְשָׂרִים שֶׁל יְבִין מֶלֶךְ כְּנַעַן - אֲנָכִי, לְהַשֵּׁם אֲנָכִי אֲשִׁירָה

---

⁴ כִּד אֹמֵר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זְכַאִי, כֹּאשֶׁר הוּא רֹאֵה אֶת בְּתוֹ שֶׁל נִקְדִּימוֹן בֶּן גּוֹרִיוֹן, מַלְקֻטָּת שְׁעוֹרִים מִבֵּין גַּלְלֵי בְּהַמְתֵּן שֶׁל
עֲרַבִּים. כִּד הַתְּבַטָּא רַבֵּן יוֹחָנָן, "אֲשִׁרִיכְם יִשְׂרָאֵל שְׁבֹזְמָן שְׂאֲתֵם עוֹלִים, עוֹלִים עַד לְרַקִּיעַ, וּבֹזְמָן שְׂאֲתֵם יּוֹרְדִים, יּוֹרְדִים
עַד לְתַהוֹם". אֲשִׁרִיכְם יִשְׂרָאֵל, שְׁבֹזְן שְׂאֲתֵם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם אֵין כָּל אוֹמָה וְלִשׁוֹן שׁוֹלְטַת בְּכֵם, וּבֹזְמָן שְׂאֵין אֲתֵם
עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם, מוֹסַרְכֵם בִּיד אוֹמָה שְׁפֵלָה, וְלֹא רַק בִּיד אוֹמָה שְׁפֵלָה, אֲלֵא בִיד בְּהַמְתֵּן שֶׁל אוֹמָה שְׁפֵלָה.

אֲשִׁרִיכְם יִשְׂרָאֵל, בֵּין בֹּזְמָן שְׂאֲתֵם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם, וּבֵין בֹּזְמָן שְׂאֵין אֲתֵם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם.

מֵהוּ הַ"אֲשִׁרִיכְם" בֹּזְמָן שְׂאֵין אֲתֵם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם?

הָעוֹבְדָה שֶׁהִירִידָה כֹּה עֲצוּמָה, מַלְמַדַת עַל מַעֲלַתְם הַגְּדוֹלָה. וּמוֹכִיחָה כִּי בֹזְמָן שְׁעוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מְקוֹם, עוֹלִים עַד
לְרַקִּיעַ. אֲשִׁרִיכְם יִשְׂרָאֵל שְׁבֹזְמָן שְׂאֲתֵם עוֹלִים עוֹלִים עַד לְרַקִּיעַ, וּבֹזְמָן שְׂאֲתֵם יּוֹרְדִים יּוֹרְדִים עַד לְתַהוֹם. אֲשִׁרִיכְם גַּם
בֹּזְמָן שְׂאֲתֵם יּוֹרְדִים. שֶׁהִרִי כָּל שֶׁהַדְּבַר מַעוֹלָה יוֹתֵר גַּם בְּהַפְּסָדוֹ נַפְסָד יוֹתֵר.

וְכִד מְבַאֵר הַחֲבֵר לְכוֹזְרִי, אֶת מַעֲלַת יִשְׂרָאֵל. הֵן כָּל שֶׁהַדְּבַר הֵנו חֹשׁוֹב יוֹתֵר, חֲסָרוֹנוֹ בְּהַפְּסָדוֹ גְּדוֹל יוֹתֵר. כִּד הַדּוּמָם רַק
נִשְׁבֵּר, הַצּוּמַח נוֹבֵל, הַחִי בְּהַתְּפַגְרוֹ מִסְרִיחַ. וְהָאָדָם בְּמוֹתוֹ מִסְרִיחַ אֵף יוֹתֵר מִבְּהֵמָה. וְאֵילוֹ יִשְׂרָאֵל שְׁמַת, אֵף מִטְמָא
בְּאוֹהֵל, מֵה שְׂאֵין כֵּן אוֹמוֹת הָעוֹלָם).

זֹאת וְעוֹד, אֵילוֹ הֵיתֵם יִרִידַתְם טְבַעִית כָּל שֶׂאֵר עַמֵּי הָאָרֶץ, אִזִּי שׁוֹב אֵין נִיכְרַת הַשְּׁגַחַת הַשֵּׁם עֲלֵיהֶם. אוֹלָם אִם
יִרִידַתְם אֵינָה טְבַעִית, גַּם בְּשְׁפִלוֹתֵם נִיכְרַת יָד הַשֵּׁם הַחוֹפֶפֶת עֲלֵיהֶם בְּיוֹתֵר.

וְעֵינֵין בְּשִׁפְתֵי חַיִּים, מוֹעֲדִים גִּי, עֲמוּד רַמ"ז, בְּצִאֲתֵי מִצְרַיִם - בְּצִאֲתֵי מִירוּשָׁלַיִם.

- אין אנו משבחים לגיבורים שעשו את המלחמה, כדוגמתכם, אלא להשם אשיר ואשבח - אָזְמַר לַהֲשֵׁם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.

השפלות והמעלה!

ועל מה אשיר ואשבח, על בחירת ישראל מכל העמים. בחירתנו לעם סגולה, זה הגורם למעלתנו הגדולה. והיותנו העם הנבחר, גרמה לירידה העצומה. זה הגורם למסירתנו ביד יבין, כיון שלא עשינו רצונו של מקום. היות ישראל לעם הנבחר מחייבתו לאחריות וזהירות שלא יפול ממדריגתו העצומה. וגם על הירידה עצמה נשבח, כי ירידה זו מלמדת אותנו על גודל מעלתנו.

וטעם נוסף לשבח, הלוא כפי שבחירתנו מכל העמים, עשתה רעש גדול בעולם, כך מסירתנו ביד אומות העולם עושה רושם. וכאשר שבים אנו לבוראנו, שוב הדבר משפיע ביותר. העולם כולו חג סביבנו ומתבונן בנו. כל תנועה שלנו, גורמת לרעש עצום בעולם.

(ד) הַשֵּׁם בְּצִאֲתָךְ מִשְׁעִיר - בזמן מתן תורה, כשהאומות לא הסכימו לקבלה, ובא משעיר אחר שלא הסכימו לקבל את התורה - בְּצִעְדֶּךָ מִשְׁדֵּה אָדָם - מקום מושבו של עשיו, ובא לתת את התורה לישראל, שהם, ורק הם, הסכימו ורצו לקבלה. רעש עצום נהיה בעולם - אָרֶץ רָעָשָׁה - הארץ הזדעזעה - גַּם שָׁמַיִם נָטְפוּ - השמים ירדו על הר סיני, ונטפו מים אפילו במקום שלא היו עננים - גַּם עֵבִים נָטְפוּ מַיִם - וכל זאת מפני שהטבע מתבטל בפני התורה, ובפני כלל ישראל.

(ה) הָרִים נָזְלוּ - אפילו שהם סלעים יבשים, בכל זאת הצור הגיר פלגי מים - מִפְּנֵי הַשֵּׁם. זֶה סִינִי - גם הוא עשן כולו מִפְּנֵי הַשֵּׁם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל - שירד עליו לתת תורה.

אף על הפורענות נברך ונודה - (ו) בִּימֵי שִׁמְגָר בֵּין עֲנַת - כבר בימיו החלו יבין וסיסרא להצר את צעדיהם של ישראל - בִּימֵי יַעֲלֶה - שבצדקתה, התגלגלה זכות על ידה, להרוג את סיסרא. בימיהם - חֲדָלוּ אַרְחוֹת - (מלשון אורחת ישמעאלים), פסקו אפילו מללכת בשיירות, בקבוצות, ואפילו בקבוצה גדולה פחדו ללכת בדרכים, ועל כן - וְהִלְכִי נְתִיבוֹת - בלית ברירה - יִלְכוּ אַרְחוֹת עֵקֶלְקֵלוֹת - מפחד האויבים, כי פחדו מאיומיו של סיסרא ומכוחו. ולא רק זאת, אלא - (ז) חֲדָלוּ פְּרוֹזֵן בְּיִשְׂרָאֵל חֲדָלוּ - פסקו גם מלשבת בערים שאינם מוקפות חומה, עַד שִׁקְמָתִי דְּבוּרָה - עד הזמן בו קמתי להוכיחם וליסרם ולשפטם, כאם שמוכיחה את בנה - שִׁקְמָתִי אִם בְּיִשְׂרָאֵל.

ולא רק בזמן שמגר ויעל, אלא בכל פעם שעם ישראל - (מ) יבחר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים - ועזבו את השם - אִזְ לַחֵם שְׁעָרִים - הוצרכו להילחם עם אויביהם שבאו בשעריהם, שהגיעו אליהם. ובזמן שעשו רצונו של מקום נגפו אויביהם לפניהם אפילו ללא ששלפו נגדם נשק, שהרי - מִגַּן אִם יִרְאֶה וְרִמַּח בְּאַרְבָּעִים אֶלֶף בְּיִשְׂרָאֵל - ארבעים אלף חלוצי הצבא משבט גד ושבט ראובן, לא היו צריכם לשלוף את נשקם, ואויביהם נפלו לפניהם, בזמן יהושע, בכניסתם לארץ.

פשוטי העם וגדוליו, ישבחו!

(ט) (ט) לְבִי לְחֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל - משבחת אני את חכמי ישראל ומנהיגיו - הַמְתַּנַּדְבִּים בְּעַם - שלא פסקו מלעורר את העם ולדרוש בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. אתם חכמי ישראל - בְּרַכּוּ הַשֵּׁם. - וגם השרים והחשובים - (י) רִכְבֵי אֲתָנוֹת צְחָרוֹת - וגם הדיינים - יִשְׁבְּי עַל מַדִּינָה - וגם שאר העם - וְהִלְבֵי עַל דְּרָךְ, שִׁיחוּ - בנפלאותיו של מקום.

התשועה שהגיעה במקום הצרה!

ועל מה ישבחו ויודו להשם? - (יא) מִקּוֹל מְחַצְצִים - הלא הייתם נבהלים מקול החצץ שהתפצץ תחת רגליכם בשעה שהיתם יוצאים לשאוב מים - בֵּין מְשָׁאֲבִים - ונבהלתם תדיר שמא האויבים עולים עליכם - שָׁם - באותם מקומות שרעדה אחזה אתכם, שָׁם - יִתְּנוּ צִדְקוֹת הַשֵּׁם - שם תספרו, ותחזרו ותספרו, (יתנו, מלשון ישנו ויחזרו), ותודו על חסדי השם - צִדְקַת פְּרוּזְנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל - על חסדיו שאינכם פוחדים מהאויבים, ועל שאתם יכולים לדור בערים פרוצות שאינם מוקפות חומה, שהרי - אִזְ - לאחר התשועה הגדולה - יִרְדּוּ - וחזרו - לְשַׁעְרֵים - לערים - עם השם.

(יב) עוֹרֵי עוֹרֵי דְבוּרָה⁵ עוֹרֵי דְבָרֵי שִׁיר - אני דבורה אהלל ואשבח, על הנבואה שניתנה לי לאמר לברק. אדבר שיר, על שאמרת לי לברק, שאין לו צורך להילחם, אלא רק - קוּם בָּרֶק, וּשְׁבֵה שְׁבִיד בֶּן אֲבִינֵעָם. (ג) אִזְ יִרְדּוּ⁶ שְׂרִיד⁷ לְאֲדִירִים עָם - ישראל ניצח והכניע את הגבורים של סיסרא. אולם לא הוא עשה את המלחמה, אלא - הַשֵּׁם יִרְדּוּ לִי בְּגִבּוֹרִים.

⁵ עוֹרֵי, הוא מלשון נבואה. וכך מפרש רש"י, שביקשה לעורר את רוח הקודש שנסתלקה ממנה, מפני שהתגאתה.

⁶ יִרְדּוּ, פירושו הכניע ושעבד, (מלשון לא תרדה בו בפרך).

⁷ שְׂרִיד, אלו ישראל (ששרדו את הצרות והרדיפות של סיסרא).

היוצאים למלחמה, והמשתמטים!

אמנם הקב"ה צווה על ברק (בנבואה, עיי' דבורה), לקחת עמו מבני נפתלי ובני זבולון. אך הלא נצטוינו בתורה לא תעמד על דם רעך, וכך אמר משה לבני גד ולבני ראובן, האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשובו פה. חוב מוטל על כל איש ישראל, להשתדל ולעזור לאחיו במלחמתם.

לכך משבחת דבורה את השבטים שסייעו במלחמה, ואומרת- (י"ד) מני אפרים - באו לעזור במלחמה. ועוד מתחילת היות ישראל לעם הנם נלחמים לישראל - שרשם בעמלק - תחילת עזרתם היתה במלמת עמלק. יהושע שהיה משבט אפרים חלש את עמלק לפי חרב - אחרידך - אחרי אפרים שבא לסיע במלחמה, בא - בנימין בעממיה⁸, מני מכיר - ממשפחת מכיר, בני שבט מנשה - ירדו מחקקים - אפילו תלמידי החכמים באו לסיע במלחמה - ומזבולן - פרט לאנשי המלחמה שירדו עם ברק, באו גם הסופרים - משכים בשבט ספר.

אמנם בני שבט יששכר, דאגו לישראל בכפלים - (ט"ו) ושרי ביששכר - החשובים ותלמידי החכמים, היו - עם דבדה - ללמד לעם את התורה ולהשיבם למוטב. ולא רק זאת, אלא ויששכר בן ברק - יצאו עם ברק למלחמה. ולא די שיצאו למלחמה, אלא אפילו לא המתונו שיביאו להם בהמות לרכיבה לשדה הקרב, אלא בעמק שלח ברגליו.

לעומתם - בפלגות ראובן - על התפלגותו של ראובן, שלא בא לסיע במלחמה - גדלים חקקי לב - גדולים ערמומיות לבו. כיון שעשה עצמו ניטרלי, וחשב בדעתו כי אם סיסרא היה מנצח היה עושה עמו שלום, ואם ישראל היו נוצחים הרי מישראל הוא. וכעת מוכיחה אותו דבורה - (ט"ז) למה ישבת בין המשפתיים - משפתיים לשון שפה וגבול. ראובן, למה ישבת "על הגדר", מדוע ישבת על הגבול בין סיסרא לברק. הלא ישבת בצד בשביל - לשמע שריקות עדרים - את שריקות ותרועות המלחמה, לראות מי נוצח⁹. אמנם יכול אתה לטעון שכיון שהנך שוכן על הגבול עליך לשמור את הגבול ולכן לא יכולת לצאת למלחמה, אולם לפלגות ראובן גדולים חקרי לב - על התפלגותך משאר

⁸ כאן רמזה דבורה ברוח הקדש, כי אחרי אפרים יבא שאול משבט בנימין, והוא יהיה השני שילחם בעמלק.

⁹ יש מפרשים. למה ישבת בין המשפתיים, אתה ראובן, מדוע ישבת על הגבול, למה נטלת נחלתך בעבר הירדן, וכי בשביל לשמע שריקות עדרים את שריקות עדרך, עדרי צאנך!! וכי בשביל זאת ישבת, הלא קיבלת את חלקך בעבר הירדן, בתנאי שתצא חלוץ למלחמה, ומדוע כעת לא יצאת חלוץ!?

ישראל שיצאו למלחמה, הקב"ה חוקר כליות ולב, ויודע את אשר צפון בלבך, ובלב כל אדם.

והראיה שתשובתו של ראובן אין בה ממש, הלא בני שבט מנשה [וגד] שגרו בגלעד, וגלעד אינה בעבר הירדן המערבי, גלעד אינה נמצאת בתחום נפתלי אלא - **גְּלָעָד, בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן שְׁכֵן** - גם הם שכנו על הגבול בעבר הירדן, ובכ"ז יצאו למלחמה.

ממשיכה דבורה להוכיח את השבטים שלא יצאו למלחמה - **וַיְדַן לָמָּה יָגוּר אֲנִיֹּת -** מדוע ארז את חפציו באניות, למהר לברוח אם ישראל ינגפו במלחמה. ומדוע - **אֲשֶׁר יֵשֵׁב לְחוּף יַמִּים וְעַל מִפְרָצָיו יִשְׁכֹּן** - ולא יצא למלחמה.

התוכחה הגדולה היא לראובן על ערמומיותו. על דן באה תוכחה פחותה על פחדיו, ועל חוסר בטחונו בהשם. לאשר תוכחה פחותה אף מזו של דן, כיון שיש לו התנצלות מסוימת, כי על מִפְרָצָיו יִשְׁכֹּן, היה צריך לשמור שלא יבואו אויבים דרך היס הפרוץ.

לְעוֹמְתָם, משבחת דבורה את אלו שמסרו נפשם לשמוע לדברי השם - **וַיְבַלֵּן עִם חֲרָף נִפְשׁוֹ לְמוֹת וַיִּנְפְּתְלֵי -** שניהם מסרו עצמם - **עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה** - במערכה, בהר תבור.

מלחמת מצוה מול מלחמת חינם!

באה דבורה להראות את הניגוד העצום, בין השבטים לבין המלכים. בין השבטים שלא באו להילחם על ארצם, לבין מלכי כנען שבאו לקחת את ארץ ישראל מידם. בין השבטים שלא באו לעזור לאחיהם, לבין עמי כנען שהצטרפו לסיסרא חינם אין כסף בלא שנתבקשו.

הרי באו שלשים ואחד מלכים להילחם עם סיסרא כשם שבאו בימי יהושע - **בָּאוּ מְלָכִים נִלְחָמוּ -** כעת, כפי שהיה - **אִז -** בימי יהושע - **נִלְחָמוּ -** שלשים ואחד - **מְלָכֵי כְּנַעַן** וכה גדול היה מחנה צבאם - **בְּתַעֲנֵךְ עַל מֵי מִגְדוֹ -** המחנה השתרע מתענך עד מגידו - **בְּצַע כֶּסֶף לֹא לָקְחוּ.**

גדודים מן השמים מול גדודים מן הארץ!

מול שלושים ואחד מלכים, נגד מחנה עצום מתענך עד מגידו, לעומת המונים שבאים חינם אין כסף, מביא הקדוש ברוך הוא, אף הוא לגיונות שנלחמים חינם - **מִן שָׁמַיִם**

נִלְחָמוּ - השם נלחם להם, ושינה את המזלות וגרמי השמים, שהיה מזלו של סיסרא
לנצח והקב"ה הפך את המזל - הַכּוֹכְבִים מִמְסֻלוֹתֵם נִלְחָמוּ עִם סִסְרָא.

ולא זו בלבד, אלא, היו הכוכבים מרתיחים את האדמה תחת רגלי חילות סיסרא,
כשם שהיה בים סוף שחימם עמוד האש את האדמה.

לא רק מן השמים, כי אם גם את המים רתם הבורא, להילחם לישראל - נַחַל קִישׁוֹן
גָּרַפָּם - הנחל עלה על גדותיו וגרף עמו את חילי סיסרא - נַחַל קְדוּמִים נַחַל קִישׁוֹן - נס זה
מזכיר לנו את ים סוף בטביעת המצרים, ואכן כך מספרים חז"ל שהים לא רצה
לפלוט את המצרים בים סוף, (כדי שיראו ישראל את מצרים מת), והבטיח הקב"ה לים כי
ישיב לו פי אחד וחצי, וכאן פרע את חובו, שהרי בים סוף היו שש מאות רכב פרעה,
ולסיסרא היו תשע מאות רכב ברזל. (ולכן נקרא כאן נחל קדומים, שהיה ערב לדבר קדום לים סוף) -
תִּדְרְכֵי נַפְשֵׁי עַז - על אף שהנחל עלה על גדותיו, היו ישראל דורכים בעוז כמו ביבשה.
שוב נס כדוגמת הניסים על ים סוף.

אֵז הָלַמוּ עֲקֵבֵי סוּס - עוד נס כדוגמת ים סוף. כשם שבים הוסרו פרסות וטלפי
הסוסים מהחום, כך גם כאן, נמסו טלפיהם. הלמו לשון הכאה, הוכו עקבות
הסוסים - מִדְּהָרוֹת דְּהָרוֹת אֲבִירָיו - היו מרקידים ומקפצים את רוכביהם את אביריו,
כשם שעשו הסוסים למצרים בים סוף.

ברכה וקללה!

אֲרוֹ מְרוֹז - כעת מנדים דבורה וברק את מְרוֹז - אָמַר מְלֶאֶךָ הַשֵּׁם - מלאך השם זה
ברק שליח הק-ל להושיע את ישראל.

מרוז הינה עיר שהיתה קרובה למלחמה, ואף ישבו בה מבני נפתלי ומבני זבולון, ולא
באו לקול קריאתו של ברק, למלחמה. העובר על דברי נביא חייב מיתה בידי שמים,
אולם פה בארץ מנדים אותו. על כן מנדים את מרוז. ועל כל העוברים על ידה,
להתרחק מהעיר כשם שמתרחקים ארבע אמות מאדם המנודה.

ואף - אֲרוֹ מְרוֹז יִשְׁבִּיחַ - גם בני העיר מנוודים ויש להתרחק מהם, ולא לשאת ולתת
איתם. ומדוע? - כִּי לֹא בָּאוּ לְעִזְרַת הַשֵּׁם לְעִזְרַת הַשֵּׁם בְּגִבּוֹרִים¹⁰.

¹⁰ נדו אותם ולא נדו את שאר השבטים שלא באו. א. כיון שהם היו קרובים ושאר השבטים רחוקים. ב. מפני שאליהם
צווה ברק לבא למלחמה, ועל שאר השבטים היתה מוטלת חובה לבא ולעזור, ולא נצטוו בפירוש.

לעומת מרוז, שהיתה קרובה ונצטוותה לבא למלחמה ולא באה, יעל אשת חבר הקיני, היתה רחוקה ובאה לעזור לישראל. ועל כן - תְּבַרְךָ מְנַשִּׁים¹¹ - נשות ישראל יברכו את - יַעַל אִשְׁתְּ חֵבֶר הַקִּינִי - על גבורת לבה.

מְנַשִּׁים בְּאֶהָל - גם האמהות, שרה, רבקה רחל ולאה יברכו אותה על שהצילה את בניהם, את עם ישראל, לפיכך - תְּבַרְךָ.

כעת מפרטת דבורה את כל מעשי חכמתה של יעל.

א. מִים שָׁאֵל חֵלֶב נְתָנָה - משני טעמים, האחד: כדי לבחון אם יצליח להבחין בין טעם המים לטעם החלב, והוא סימן כמה ראשו צלול. ואז תדע אם תוכל להתגבר עליו. השני: כיון שהחלב מרדים לפיכך הביאה לו חלב.

ב. בַּסֶּפֶל אֲדִירִים הִקְרִיבָה חֲמָאָה - ספל של חשובים (אולי בכלי זהב וכסף השקתה אותו), כדי שלא יחשוש ממנה¹². כי יחשוב שהיא מכבדת אותו, מחשיבה אותו ויש לה שלום איתו.

ג. יָדָה לַיִתֵּד תְּשַׁלְּחָנָה - ולא לקחה חרב בידה משום דכתיב "לא יהיה כלי גבר על אשה".

ד. וַיְמַיְנָה לְהִלְמוֹת עַמְלִים - לקחה בידה פטיש של עמלים, של נפחים. בחכמה עשתה זאת, כדי שגם אם לא תצליח להרגו עם היתד, ימות ממכת הפטיש הכבד הזה,

ומה אירע לבסוף? - וְהִלְמָה סִיסְרָא מַחֲקָה רֹאשׁוֹ וּמַחֲצָה וְחִלְפָה רִקְתּוֹ - במכה אחת, מחקה ומחצה. גם הרגה אותו עם היתד ברקתו, והיתד חלף ועבר מצד לצד, וגם מחצה לגמרי את רקתו.

התהפכה תכניתו!

כִּי בֵּין רִגְלֶיהָ פָּרַע נָפֶל שָׁכָב - סיסרא התנפל לרגלי יעל, וביקש שתצילו על ידי שתשכיבו לישון באהלה. וזה גרם שאכן - בֵּין רִגְלֶיהָ פָּרַע נָפֶל - כריעה זו, בקשה זו גרמה לבסוף לנפילתו - בְּאֶשֶׁר פָּרַע שָׁם נָפֶל שְׂדוּד.

¹¹ ד.א. כך מנהג ישראל שבשעה שמטילים חרס על אדם, מיד שבים ומברכים את ישראל.

¹² רש"י מפרש, כי אדירים הם מים. ופירוש הפסוק, כי בכד המים הגישה לו חלב, ולא מים.

נהפכו קסמיה בפניה!

בְּנֶפֶל אוֹיְבֶיךָ אֶל תִּשְׁמַח. פסוק זה נאמר על ישראל, אולם על אומות העולם נאמר, וְאַתָּה עַל בְּמוֹתֵינוּ תִדְרֹךְ. מותר לנו לשמוח לאידם, וכך אמר מרדכי להמן כשטיפס על גבו בשביל לעלות על הסוס. גם כאן מתחילה דבורה לשמוח לאידם של אויבי ישראל.

(כח) בְּעַד הַחֲלוֹן נִשְׁקָפָה וְתִיבֵב אִם סִסְרָא - תיבב סובל שני פירושים. האחד: לשון דיבור (ניב שפתיים), והשני: לשון בכי (יבבה), - בְּעַד הָאֲשָׁנָב - אשנב הוא חלון בו היו עושים כשפים וקסמים לדעת עתידות ומקרים רחוקים¹³, ואם סיסרא עשתה קסם לדעת - מִדּוּעַ בִּשְׁשׁ רִכְבּוֹ לְבּוֹא מִדּוּעַ אַחֲרָיו פְּעַמֵי מְרַבּוֹתָיו - וראתה בחלונה, שתי נשים, בגד וצבע אדום. אולם ליבה לא ניבא לה טובות, ועל כן - (כט) חֲכָמוֹת שְׂרוּתֶיהָ תַעֲנִינָה - חברותיה ניסו לעודד את רוחה - אִף הִיא תִשֵּׁב אַמְרֶיהָ לָהּ. (ל) הֲלֹא יִמְצְאוּ יַחְלְקוּ שְׁלַל רַחֵם רַחֲמֹתַיִם לְרֹאשׁ גָּבֶר - הנשים שראית, הן הנשים שלקחו בשבי - שְׁלַל צְבָעִים לְסִסְרָא - הבגד הוא השלל - שְׁלַל צְבָעִים רַקְמָה צְבַע רַקְמָתַיִם לְצֹאֲרֵי שְׁלַל - והאדום הוא הצבעים והרקמה, שהם הדברים היקרים והחשובים. וסיסרא, ודאי נוטל חלק בראש.

והאמת היתה, כי שתי הנשים הן דבורה ויעל בידן נפל סיסרא, והבגד היא השמיכה שכיסתה יעל את סיסרא, והאדום הוא צבע הדם. ותנחומים של הבל, תנחומים של שטות, התנחמו אם סיסרא ושרותיה.

האויבים והנאהבים!

כשם שאבד סיסרא אנו מקוים - (לא) בֵּן יֵאבְדוּ כָּל אוֹיְבֵיךָ הַשֵּׁם - ויפלו ברשתם, וכל תכניותיהם יתנפצו בפניהם. וכאשר יאבדו אויבי השם, לא יהיה עוד רשע ורוע בעולם, ומיד יאירו - וְאַהֲבִיו בְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בַּגְּבֻרָתוֹ.

אף בתפילה אנו מתפללים כך. בתחילה אנו מבקשים, לְמִינִים וְלְמַלְשִׁינִים אֶל תְּהִי תִקְוָה וְכָל הַזָּדִים כְּרָגַע יֵאבְדוּ. ותיכף ממשיכים בברכה שלאחריה, עַל הַצְּדִיקִים וְעַל הַחֲסִידִים¹⁴.

¹³ בפשטות אשנב הוא חלון, דרכו צפתה וציפתה מתי ישוב בנה. וניסו להרגיע את רוחה, שהלא הם וודאי שבו את בנות ישראל, ושללו הרבה שלל, ובינתיים הם מחלקים את השלל. ובנה, סיסרא, נוטל חלק בראש את הדברים החשובים והיקרים, ולכן הוא מתעכב.

¹⁴ וכך הוא לשון הגמרא במסכת מגילה, דף י"ז ע"ב.

וַתִּשְׁקַט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה - זֶה סִיּוּם דְּבַרֵי הַנְּבִיא שְׁמוּאֵל כּוֹתֵב הַסֵּפֶר, וְאִינוּ חֶלֶק
מֵהַשִּׁירָה.

כּוּיּוֹן שֶׁנֶּעֱשֶׂה דִין מִן הַרְשָׁעִים, כְּלוּ הַמֵּינִים, וְכוּלְלֵי זֵדִים עִמָּהֶם, שְׁנֵאמַר, וְשִׁבְרַת פְּשָׁעִים וְחַטָּאִים יִחָדְדוּ וְכָלוּ. וְכּוּיּוֹן שְׁכָלוּ
הַמֵּינִים, מִתְרוֹמַמֶּת קֶרֶן צַדִּיקִים, דְּכַתִּיב, וְכָל קֶרְנֵי רָשָׁעִים אֶגְדָּע תִּרְוַמְנָה קֶרְנוֹת צַדִּיק, וְכוּלְלֵי גִירֵי הַצַּדִּיק עִם
הַצַּדִּיקִים, שְׁנֵאמַר, מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּקְוֶם וְהַדְרַת פְּנֵי זָקֵן, וְסִמִּיךְ לִיה, וְכִי יִגּוֹר אֶתְכֶם גֵּר. וְהֵיכֵן מִתְרוֹמַמֶּת קֶרֶן, בִּירוּשָׁלַיִם,
שְׁנֵאמַר שְׁאֵלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַם וְשָׁלוֹם אֶהְבִּיד. וְכּוּיּוֹן שֶׁנֶּבְנִית יְרוּשָׁלַם, בֵּא דוּד...

במהברות

סיכום:

כאשר לא ניתן למצות את עומק הכרת הטוב במילים, מבטאים זאת בשירה. מפני שבשירה יש עומק שלא נמצא בדיבור רגיל, ובמספר מילים בשירה ניתן למצות משפטים שלמים של דיבור רגיל.

דבורה משבחת הן על הצרות והרדיפות והן על התשועה וההצלה. משום:

א. מתוך הצרות ניתן להבחין באהבתו של הקב"ה לכלל ישראל, כי את אשר יאהב השם יוכיח.

ב. מתוך הצרות כלל ישראל שב ומתדבק בבוראו, נמצא, שהגורם לדביקות הוא דוקא ההסתר שבפרעות, שמסרם השם ביד אויב.

ג. מתוך הירידה העצומה, (שנמסרו בידי "פיהם" של יבין וסיסרא, ופחדו מאיומיו, מה שלא נמצא כמעט אצל שום אומה בעולם שפוחדים מאיומים גרידא, בלא שום מעשה איבה בפועל), ניתן להבין ולדעת על מעלתם העצומה של כלל ישראל. שהרי ככל שהדבר הנו חשוב יותר, חסרונו בהפסדו גדול יותר.

דבורה משבחת את כל השבטים שבאו לעזרת השם בגיבורים, ומגנה את שבט ראובן על נכליו, את שבט דן על חוסר בטחונו בהשם ואת שבט אשר על חששותיו. (בני שבט לוי, קודש להשם, ואינם יוצאים בצבא. בני שבט יהודה ושמעון היו טרודים בגבול פלשתים שגם הם הציקו לישראל באותה תקופה).

דבורה מודה לקב"ה על ניסיו הגדולים, כדוגמת הניסים שנעשו על ים סוף.

לעומת המלכים שבאו עם סיסרא חינם, שלח הקב"ה את חילותיו חינם.

דבורה וברק מנדים את מרוז ויושביה, ומברכים את יעל.

שמחה לאיד על תקוותיה של אם סיסרא, מול המציאות המרה.

כן יאבדו כל אויבך השם, ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

שאלות חזרה:

1. מהו המאפיין המיוחד בשירה זו? מהו מבנה השירה?
2. מה כונת דבורה כשאומרת "אנוכי להשם אנוכי אשירה"?
3. "השם בצאתך משעיר, בצעדך משדה אדום", מתי זה היה?
4. "מגן אם יראה ורומח, בארבעים אלף בישראל", בארי! וכתבי מתי זה היה?
5. "באו מלכים נלחמו, אז נלחמו מלכי כנען, בצע כסף לא לקחו", מתי זה היה?
6. מה היתה ערמומיותו של ראובן?
7. כיצד נלחמו הכוכבים בסיסרא?
8. מדוע מנדים את מרוז, ולא את שאר השבטים שלא באו למלחמה?
9. ספרי על צדקתה וחכמתה של יעל!
10. כיצד שמחה דבורה לאידה של אם סיסרא, הלא "בנפול אויבך אל תשמח"?
11. כתבי לפחות שלשה ניסים, שנעשו בנחל קישון, כשם שנעשו על ים סוף!
12. בארי את הפסוקים הבאים:
  - i. אז ירד שריד לאדירים עם.
  - ii. מני אפרים שרשם בעמלק, אחריך בנימין בעממך.
  - iii. תבורך מנשים יעל, מנשים באוהל תבורך.
  - iv. כן יאבדו כל אויבך השם, ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.
13. בארי את המילים הבאות:
  - i. ארחות. (חדלו, ילכו)
  - ii. פרזון.
  - iii. מחצצים.
  - iv. מְשֻׁפְּתִים.
  - v. מפרץ. (מפרציו)
  - vi. ספל אדירים.
  - vii. הלמו עקבי סוס.

שאלת רשות:

כתבי לפחות חמשה הפכים, שמצאנו את תיאוריהם בשירה זו!

שאלת הכנה:

עייני היטב בפרק ו', ותארי את מעשי גדעון שמובאים בפרק זה! (מה עשה? ומתי?)

תשובות:

1. המיתר בשירה זו, היא העובדה שבזרה מקבילה בין הטוב לרע, ומזיבה זה מוז זה, את ההנחה החיובית מוז ההנהגה הפזיזית. את עם שראו בגזרתו מוז פאולתו. את ישראל מוז האויבים. את הנחתים מוז המתחמקים. את מרוז מוז יעז.
2. בזרה מתכוונת לומר שבזרה, כי איננו כסאר הגויים המשוררים לגיבורים, אלא "להשם אסירה".
3. "השם בצאתך משעיר", זה היה במתן תורה, כאשר הזך לאומות, ולבני עשיו בכללם אלא אם ירצו לקבל את התורה.
4. "מגן אם יראה ורומח" לא היה זוכך לשלף ולהשתמש בנשק. "בארבעים אלף בישראל" בכניסתם לארץ בראש חיל תלוצ של ארבעים אלף איש.
5. "באו מלכים נחתמו" כעת עם סיסרא. "אז" בימי יהושע, "נחתמו מלכי כנען". כשם שאז היו ל"א מלכים, כך עם סיסרא היו ל"א מלכים.
6. ערמוניותו ונכאיו של ראובן הם בכך, שיש על הגבול לראות מיינצת במלחמה, והוא יזך עם המנצח.
7. "הכוכבים נחתמו עם סיסרא", א. כשהפכו את מזלו לרע. ב. כשתמו את האדמה מתחת סוסי סיסרא.
8. מנצחים את מרוז ולא את שאר הששטים שלא באו למלחמה, א. מרוז היתה קרובה יותר משאר הששטים שלא באו. ב. מרוז היו מנצחים מפ' ברך, ושאר הששטים לא נצחו.
9. נצחתה ותכמתה של יעז מתבטאים במהלך הריגתו של סיסרא.
  - i. נתנה או תלב במקום מים, כדי לזרוק את צלילות דעתו, וכדי שירדם. (תכמה)
  - ii. התחנפה אליו, ונתנה או לשתות בספל חלב, כדי שלא יחשוש ממנה. (תכמה)
  - iii. לא הרגה אותו בחרב, כיון שאסור לאשה לשתות ולהשתמש בכ"י נשק. (נצחות)
  - iv. כדי שזדא' ימות, לקחה פטיש כבד, ואיתו תקעה את היתד. (תכמה)
10. בנפול איבך אז תשמת, נאמר על ישראל, אבל כשהגויים נופלים מותר לנו לשמות.
11. בנתח גישון נעשו ניסים רבים כדוגמת הניסים שהיו בקריעת ים סוף, כגון:
  - i. הכוכבים הרתיחו את האדמה, כדרך שעמוז האש הרתיח את האדמה בקרי"ס.
  - ii. נאסו טלפי הסוסים מהחום, כדרך שהוסרו טלפיהם בים סוף.
  - iii. הסוסים היו מקפיצים את רוכביהם, כדרך שעשו למצרים בים סוף.
  - iv. טבעו בנתח גישון, כדרך שטבעו המצרים בים סוף.
  - v. אמרות שנתח גישון הציף את האדמה, ישראל הלכו ביבשה, כדרך שהלכו בקריעת הים.

12. ביאור הפסוקים:

- i. "אז ירד שריד לאזירים עם" הכניע ישראל את תיז סיסרא האזירים.
- ii. "מני אפרים שרשם בעמלך" מאפרים באו להילחם, והתלו לזאת למלחמה עוד במלחמת עמלך. "מתריך בנימין בעמלך" גם בנימין יצא לחרימ, ורמזה כאן, שיבא שאול מבנימין וילחם בעמלך שנית.
- iii. "תבורך מנשים, יעז" יברכו את יעז נשות ישראל. "מנשים באוהל, תבורך" האמהות יברכה.
- iv. כן יאבדו כל אויבך השם" כשם שבד סיסרא, ומילא "ואוהבו כלאת השמש בגזרתו". כשהרשע יכנע, הנדיקים יזהירו.

13. ביאור המילים:

- i. ארתות דרך או שיירות. [תדלו שיירות, ילכו בדרכים עוקפות].
- ii. פרזון פרוץ, שאינו מוקף תומה.
- iii. מתנצים לשון תנץ, תלחי מבנים קטנות.
- iv. משפטים גזלות, לשון שפה וגזול.
- v. מפרץ עיר היושבת לתוף הימ, ומילא אינה מוקפת תומה מצד הימ.
- vi. ספל אזירים א. ספל של תשובים. ב. ספל של מימ.
- vii. הלמו עקבי סוס הלכו פרסות הסוסים.

רעות. הפכים שמצאנום בשירת דבורה.

- i. בפרוע פרעות בהתנבז עם.
- ii. ארץ רעה תדלו ארתות.
- iii. מקול מתנצים בין משאבים לנצות פרזנו בישראל.
- iv. אפלקות ראובן גלעד בעבר הירדן סכן.
- v. אשר יש לתוף ימים באו מלכים... בזע כסף לא לקחו.
- vi. באו מלכים נלחמו מן שמים נלחמו.
- vii. אורו מרוז תבורך מנשים יעז.
- viii. כן יאבדו כל אויבך ואוהבו כלאת השמש בגזרתו.

הכנה.

מעשי גרעון המובאים בפרק ו'.

- i. חובט חטים בגת להניס מפני מדין. (פסח היה, רש"י).
- ii. הדיבור עם המלך א.ז.
- iii. הקריב לפניו מנחה א.ז.
- iv. בנה מזבח אחר שנסתלק מלך מעיניו.
- v. הרס את מזבח הבעל בזילה (אחר התגלות המלך).
- vi. העלה עולה על מזבח השם א.ז.
- vii. הזעיק את ישראל למלחמה (א.ז), בהתאסף מדין למלחמה.
- viii. עשה את אותות בגיזת הנמר א.ז.